

ALTERNATİF BİR MEDYA OLARAK SOSYAL MEDYANIN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

*Yelda ÇÜÇEN ÖKE**

Son çeyrek asırda daha önce yaşanmamış bir hızda seyreden küreselleşme hareketi sonucunda toplumsal anlamda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimin temel noktası yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerindeki gelişmelerdir.

Bu çalışma, özellikle internet medyasının yarattığı özgür ve geniş alanın, edilgen konumdaki kitleleri nasıl etkilediğini, alternatif bir medya olarak sosyal medyanın, toplumsal hareketleri dönüştürerek toplumda nasıl bir değişim yarattığını göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, sivil toplum hareketlerinin artık seslerini duyurmak için geleneksel medyayı kullanmak yerine, kendi sosyal medyaları aracılığı ile topluluklar kurarak enformasyonu yönlendirecek güce ulaşmaları ortaya koyulmaktadır. Kitlelerin biriken enerjilerinin alternatif bir medya olarak sosyal medya aracılığıyla meydanlara taşması ve devrimlerin hareket noktası haline gelmesi, bu konuda yapılmış çalışmalar ile ilgili literatür taraması yapılarak incelenmiş ve internetin toplumsal hareketler tarafından kullanımıyla ilgili yaklaşımlar görünür kılınmaya çalışılmıştır.

* Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlük Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Öğretim Görevlisi
yelda.cucen@adu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Yeni Toplumsal Hareketler, Sosyal Medya, İnternet, Sosyal Ağ, Dijital Aktivizm.

THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA AS AN ALTERNATIVE MEDIA ON THE NEW SOCIAL MOVEMENTS

In the last quarter of the century, a rapid and unprecedented change has happened in terms of society as a result of globalization movement. The main point of this change is the improvements in new communication and information Technologies.

This study aims to point out how this independent and wide space the internet media type converts the social movements and makes huge changes in the society. In this study, it's also put forward that civil society movements has reached their power to manipulate the information by creating communities via their own social media instead of using traditional media in order to make their voices heard. The spilling of the accumulated energy the masses have into the squares via the social media as an alternative media and becoming the starting point of the reforms has been examined by making a literature search on this subject and the approaches to the usage of social media by the social movements have been studied to be brought to light.

Keywords: New Social Movements, Social Media, Internet, Social Network, Digital Activism

Giriş

Coğrafi sınırların önemini yitirmesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte fiziksel mekân yeni bir boyut kazanmıştır. Artık birey dünyanın neresinde olursa olsun dünyada olup biten olayları anında izleyebilme ve olaylardan haberdar olabilme şansına sahiptir.

Dünyada küreselleşme karşıtı hareketin yükselişiyle beraber, muhalefet etme biçimleri de değişim geçirmektedir. Bu dönüşümün ortaya çıkardığı yeni toplumsal hareketler, yeni söylem ve eylem biçimlerini de beraberinde getirerek, yeni iletişimsel olanaklarla kitlesel anlamda etkili bir güce dönüşmüştür.

Özellikle bilgisayar ve internetin yaygınlaşmasıyla iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler toplumu dönüştürmüş, medya ile dönüşen toplumda sivil sesler toplumsal hareketlenmelere yol açmıştır. İnternet ve sosyal ağlarla birlikte, kullanıcıların sadece izleyici değil, katılımcı konumuna geldiği “sosyal medya” olgusu ortaya çıkmıştır. Katılımcı demokrasinin ön plana çıktığı bilgi toplumunda, toplumsal hareketlerin örgütlenme biçimi de zamanla farklılaşmaya başlamıştır.

“Toplumsal hareketlerin gelişimi toplumsal iletişim biçimlerinin de dönüşümünü beraberinde getirmiştir, her toplumsal hareket tarihsel bağlamına uygun medyaları kullanarak kendi sesini duyurmuş ve tarihsel bir etki bırakmıştır” (Çoban, 2009:2). Toplumsal düzlemde yaşanan bu değişimler toplumsal hareketlerin ortaya çıkış nedenlerini, katılımcılarının özelliklerini, hedeflerini ve hareket biçimlerini de değişikliğe uğratmıştır.

Toplumsal Hareketlerin Yeni Görünümleri

Modernitenin farklı unsurlarının neden olduğu sorun ve bunalımlar karşısında, toplumsal hareketler de yeni görünümüleriyle yeni açıklamalar sunarak ortaya çıkmıştır. “1960’ların sonu ve 1970’lerin başındaki sivil haklar, ifade özgürlüğü ve öğrenci; 1970’lerdeki kadın, barış ve çevre/ekoloji hareketleri; ve 1980’lerle yaygınlaşan nükleer silahsızlanma hareketlerinin niteliğindeki farklılıklar köklü dönüşümün göstergeleri olarak değerlendirilmektedir.” (Demiroğlu, 2014:134-135).

1968 sonrası, siyasetin konu edindiği alanların genişlemesi ve insanların günlük hayatlarına dair söz sahibi olma isteğinin artması ile şekillenen yeni toplumsal hareketler, bireyin daha fazla ön plana çıkmasını öngören toplumsal olayların doğal bir sonucu olarak kendini göstermiştir.

2000’lerle birlikte dünyayı etkisi altına alan küreselleşme karşıtı hareketlerle, önce dünya sosyal forumu, ardından bölgesel ve yerel sosyal forumlarla birlikte, yeni toplumsal

hareketler bir araya gelerek stratejilerini paylaşmaya başlamıştır. Bu yıllarda, yeni toplumsal hareketler, medyayı, özellikle interneti kullanarak ağlar oluşturmuş; toplumsal kamuoyunu etkileyen söylem ve eylemleriyle egemen medyanın karşısında radikal bir medyanın yeni bir biçimde kullanılabilceğini göstermiştir.

Özellikle son çeyrek asırdır, internet şimdiye dek geliştirilen tüm medyaları içeren en güçlü iletişim aygıtı haline gelmiştir; gazete, dergi, sinema, televizyon, radyo vb. tüm iletişimsel aygıtları içinde barındıran internet, günümüzde en etkin iletişimsel medyaya dönüşmüştür.

“Bugün interneti öncelikle bir iletişim aracı olarak görmemiz çok önemlidir. İletişim aracının kendisi kötü olamaz. İnternet hiç bir şekilde kötü veya yıkıcı faaliyetlerde bulunmak amacıyla tasarlanmamıştır. Ancak bu iletişim aracının sunduğu türlü imkânları kendi kötü niyetleri için kullanan kişiler kendi içlerindeki kötülük tohumlarını, internet üzerinden de yayabilir. Tıpkı diğer iletişim araçlarıyla yapabilecekleri gibi” (Türkoğlu, 2010).

İletişim Yöntemleri Değişiyor

İletişimin; küreselleşmenin olmazsa olmazı haline geldiği günümüzde, küresel kapitalizmin gelişimi de iletişim teknolojilerine dayanmaktadır. Bilişim ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişim göstermesiyle birlikte toplumsal örgütlenmede zaman ve mekân sorunu ortadan kalkmış, insanlar daha rahat bir şekilde birbirleriyle iletişime geçebilme imkânı bulmuştur.

“Zamanın iletişim sürecinde önemini yitirmesi ve iletişimin mekâna bağlı kalmadan her ortamdan gerçekleşebilmesi, bireyin etkileşimde bulunduğu kitlenin çeşitliliğini arttırmaktadır. Katılımın küresel boyuta ulaşmasıyla, örgütlenmenin temelini oluşturan sorunlar da değişmektedir” (Çaycı ve Karagülle, 2014:6372).

Üretim ve tüketim süreçlerinin temel belirleyenlerinden birisi haline gelen iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, geleneksel medya kavramının da kabuk değiştirerek, alternatif bir medya kavramı olarak sosyal medyanın günlük yaşantımıza girmesine sebep olmuş, sosyal medya araçlarının giderek artan oranda, bireyler ve gruplar tarafından örgütlenme aracı olarak kullanılmasına imkân yaratmıştır.

Sosyal medya, geleneksel medyanın tam anlamı ile sağlayamadığı kişi ve grupların katılımlarının önünü açmakta, isteyen herkesin istediği konuda düşüncelerini, inançlarını, değerlerini ve ürünlerini sanal bir ortamda sunabilme ve paylaşabilme imkânı sunabilmektedir.

Geleneksel medyaya yerel bilgi ve yerel enformasyon sağlayan bir kaynak olma özelliği de sosyal medyayı görünür ve değerli kılmaktadır.

Sosyal medyanın dikkat çeken bir yönü de, bu kadar kısa süre içerisinde, ekonomik, psikolojik, sosyal, kültürel ve siyasal bir güç olarak birey ve kitleleri etkilemesi ve onları çeşitli konularda harekete geçirebilmesi, farklı mekânlardaki insanları ve kitleleri bir araya getirerek, aralarındaki iletişimi yoğunlaştırabilmesidir. Diğer medya araçlarının birçoğunda olduğu gibi mesajı tek taraflı iletmenin aksine “karşılıklı görüşme” sayesinde aktarım ve paylaşım mümkün olan en üst düzeyde gerçekleştirilebilmektedir. Bu türden iletişim networkuna sahip olması, sosyal medyanın yaygınlaşmasına büyük katkı sağlayan önemli bir etkidir.

Dijital Aktivizm ve Toplum Etkileme Gücü

Dijital aktivizm, hedeflenmiş bir otoriteye karşı kolektif taleplerin dile getirilmesi için, katılımcıların ve destekçilerin dijital medyayı kullandığı organize bir kamusal girişim olarak nitelendirilebilir. Dijital aktivizm, dijital teknolojiler ya da yeni iletişim teknolojileri temelli gelişmelerin sonucu olarak da ifade edilebilir. “Temel amacı yüksek kamuoyu sesi üretebilmek olan bu girişimler dijital aktivizm teriminin yanında, ‘internet aktivizmi’, ‘e-aktivizm’, ‘siber aktivizm’ gibi farklı şekillerde kullanılmaktadır” (Kırık ve Özcan, 2014:66). Dijital aktivizm şiddet içermez. Medyada siber suçlar ve siber saldırılar kavramının çok fazla kullanılması ve buna ilişkin haberlerin yaygın şekilde yer bulmasına rağmen, dijital aktivizmde, hem fiziksel hem teknolojik şiddet çok nadir kullanılır.

“Dijital vatandaşlar; ulusa seslenişler, grup toplantıları ve köşe yazılarından çok, 140 karakterlik mesajlara, 1-2 dakikalık videolara, esprili fotoğraflara itibar etmektedirler. Artık sokaklara bayrak asıp şarkılarla arabalarla dolaşma devri uzaklarda kalmıştır, iyi politikacı iyi tweet atabilen kişidir. Markaların hatta ülkelerin bile dijital imajı var. Bu imajın gücünü dijital vatandaş belirliyor” (Banko ve Babaoğlu, 2013:10).

İnternetin tarihiyle eşzamanlı olarak görülse de dijital aktivizmin ortaya çıkışı Wikileaks ile başlamaktadır. Medyadan diplomasiye, şirketlerden hükümetlere hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmayacağını işareti Wikileaks ve Tunus’tan başlayarak, Mısır, Libya, Cezayir, Yemen, Ürdün, Suriye gibi Arap devletlerine “Arap Baharı” adıyla yayılan devrim dalgası, dijital aktivistlerin dolayısıyla sosyal medyanın politika ve halk hareketleri üzerindeki etkisini bir kez daha göstermiştir (Ertem ve Uçkan, 2011:16-17). Dünya, yeni sosyal hareketlerin sosyal medya üzerinden örgütlenmelerini ilk olarak 2010’da başlayan “Arap Baharı” ile fark etmiştir.

Özellikle Ortadoğu'daki büyük değişimle birlikte yaşanan süreçte yeni medya, devrimci bir medya gibi ileri sürülmektedir.

Arap Baharı'nda sosyal medyanın oynadığı role bakıldığında, medyanın her şeyin kısıtlandığı bir ortamda kritik bir görev üstlendiği görülmektedir. Her şeyden önce kitlelerin iletişimi için bir alan sağlamış ve marjinal tarafların eyleme geçebilmesine aracı olmuştur. Birbirinden bağımsız kitleleri harekete geçirmiş, eylemlerin yer ve zamanlarının kısa sürede öğrenilmesini sağlamıştır.

17 Eylül 2011'de New York'ta, ABD'nin finansal kalbi Wall Street'te, Kanadalı aktivist bir grup tarafından başlatılarak toplumsal bir eyleme dönüşen “Occupy Wall Street-Wall Street'i İşgal Et” hareketinin de Arap Baharı'ndan etkilenilerek başladığı söylenebilir. Sosyal eşitsizliği ve şirketlerin ABD yönetimi üzerindeki nüfuzunu protesto etmek amacını güden eylemler barışçıldır ve eylemcilerin çoğu eğitilmiş gençlerden oluşmaktadır.

Sosyal Medya Uygulamaları

İnternet günümüzde teknolojik bir kavram olmanın ötesinde, sosyal medya olarak nitelendirdiğimiz YouTube, Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım ağları aracılığıyla siyasi olaylara dahi yön verebilecek bir güç haline gelmiştir.

İnternet dünyasında iletişim aracı olarak en çok kullanılan ve rağbet gören sosyal ağ Facebook olarak karşımıza çıkmaktadır. 2004 yılında kurulan server kendisini, insanların arkadaşlarıyla, aile bireyleri ve iş arkadaşlarıyla iletişim kurmada en efektif sosyal araç olarak tanımlamaktadır.

Facebook ile birlikte Twitter da çok hızlı bir şekilde gelişmekte olan bir sosyal ağıdır. 2006 yılının Haziran ayından itibaren faaliyete başlayan Twitter ağı, 140 karaktere kadar kısa bilgilerin paylaşıldığı “tweet”lerden oluşan bir sosyal paylaşım sitesidir.

Önceki örneklerinden farklı olarak Facebook ve Twitter, kullanıcılarına mesajlaşma ve tanışma imkânı sağlayan web siteleri olmanın haricinde, organize olmayı, bilgi ve fikir paylaşmayı, inançlar, düşünceler etrafında gruplaşmayı sağlayan sosyalleşme platformları olmuştur.

Facebook, Twitter, YouTube gibi sosyal paylaşım ağları milyonlarca insanı toplayarak yeni bir kamusal alan sağlarken, muhalif seslerin de yükseldiği yeni alanlar yaratmışlardır. Bu, kimi zaman siyasi iktidara sesini duyurmak için, kimi zaman kendi örgütlenmesini sağlamak için olmaktadır.

Sosyal medya olarak tanımlanan dünya Twitter, Facebook ve YouTube'tan ibaret değildir. Facebook, Twitter ve YouTube dünya genelinde dijital aktivizmin en fazla kullandığı

sosyal medya platformları olsa da, fotoğraflar, videolar, bloglar, hatta google aramaları da sosyal medyanın bir parçası olarak nitelendirilebilir.

Sosyal ağlara ek olarak internet üzerinden, e-posta veya sosyal ağlar vasıtasıyla daha önceden belirlenen yer ve zamanda, amacı genelde eğlence olan bir eylemi gerçekleştirdikten sonra dağılmak esasına dayanan Flash mob eylemleri de bir tür sosyal medya uygulamasıdır. “Temelinde birbiriyle ilişkisi olmayan kalabalık grupların bir araya gelerek gerçekleştirdiği kimi eğlenceli eylemleri içeren bir etkinlik olan flash mobs, bireylerin kolektif bir davranışta bulunmaları temeline dayalıdır” (Kırık ve Özcan, 2014:67). Flash mob eylemleri genel olarak siyasi bir amaç içermez.

“Cep telefonları aracılığıyla hizmet sunan Kısa Mesaj Servisi (SMS), neredeyse hükümet düşürecek kadar güçlü bir ‘politik eylem teknolojisi’ olabilmektedir. Buna örnek olarak Filipinler Devlet Başkanı Joseph Estrada’nın iktidarına karşı, 2001’de SMS mesajlarıyla bir araya gelen bir milyondan fazla Manilalı gösterilebilir” (Kırık ve Özcan, 2014:68).

“2012’de Şili’de, devlet okullarında okuyan öğrenciler yüksek harç ücretleri ve yetersiz imkânlarla itiraz ederek YouTube’u, anlık mesajları ve sosyal ağları kullanarak organize olmuşlardır. Bu olay Penguén Devrim’i adıyla tarihe geçmiştir. 15-18 yaşında çocuklar sınıflarının kapılarını zincirleyerek, 700 bin yetişkini protesto eylemlerinde kendilerine katılmaya ikna etmiştir. Yaşananlar sonrası Eğitim Bakanı istifa etmek zorunda kalırken, Başbakan da öğrencilerin taleplerini kabul edeceğini açıklamıştır” (Somma, 2012, akt. Kırık ve Özcan, 2014:69).

Dünyanın en büyük dijital imza kampanyası platformu olarak kendini tanıtan change.org da bir diğer sosyal medya uygulaması olarak oldukça popülerdir. change.org’un diğer aktivist hareketlerden farkı, tamamen internet üzerinden örgütlenmek üzere kurulmasıdır. Bu platform üzerinden toplanan milyonlarca imza, topluma faydalar getirecek atılımlara zemin hazırlamaktadır.

“Yeni toplumsal hareketler üzerine yapılan değerlendirmelerde, bu hareketlerin geçici nitelikleri, sınıfsal ve ideolojik temellerinin olmaması, yaşam kalitesiyle ilgili özgül talepler üzerinde odaklanmaları yönleriyle temsili demokrasinin enstrümanı olarak işlev gören siyasal partilerle bağların reddine ilişkin bir çerçeve sunulmaktadır” (Demiroğlu, 2014:143).

Günümüzde sosyal ağlar temsili demokrasiden, katılımcı demokrasiye geçişte birincil role sahiptir ve her geçen gün yeni fikirler için yeni yollar açarak, bireylere kendilerini özgürce ifade etme imkânı sağlamaktadır.

Gezi Parkı Sürecinde Sosyal Medya

Az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerde yaşayan bireyler sosyal medya sayesinde gelişmiş ülkelerdeki refah ve demokrasi seviyesini öğrenme, dünyayla bütünleşme imkânı bulmuşlar, bu durum protestoları ve isyanları beraberinde getirmiştir. Arap Baharında olduğu gibi ülkemizde de Gezi Parkı Olayları, bireyin yalnızca izleyici rolünde kalmayıp aynı zamanda aktör olarak kamusal tartışmaya katılma imkânı bulduğu, birçok kişi ve grupla hızlı bir şekilde iletişim kurarak ortak bir tepkiyle aynı meydanda toplanabildiği bir süreç olarak tarihe geçmiştir.

“Bir bütün olarak Gezi Direnişi, hareketin kıvılcımını ateşleyen parktaki ağaçların korunması amacını aşmış; daha çok, sürecin kendi içinde karşılaşılan saldırı ve engellemeler sonucu ortaya çıkan kısa vadeli hedeflerle yönlendirilmiştir” (Gök, 2014:80).

“Meydan hareketlerini karakterize eden en önemli özelliklerden birisi, hem eski hem de yeni toplumsal hareketlerin tersine, çok çeşitli toplumsal talepleri dile getirme ve böylelikle oldukça heterojen kitleleri harekete geçirme kabiliyetine sahip olmalarıdır” (Özen, 2015:11).

Gezi Parkı süreci, özellikle apolitik olarak nitelendirilen genç kuşağın kendini ifade etme ve kendini temsil etme imkânı bulması açısından önemli olmakla birlikte bu süreçte sosyal medya, toplumdaki azınlıkları mevcut sisteme başkaldırmaya ve ayaklanmaya teşvik ederek temel bir itici güç işlevi görmüştür.

“Gezi Parkı süreci ‘sosyal medya’ kavramının her eve girmesine ve her vatandaşımızın bu kavramı öğrenmesine vesile oldu. 27 Mayıs’ın ilk saatlerinde Gezi Parkı’nın Divan Oteli’ne bakan duvarlarının yıkılması ve ağaçlarının sökülmeyle başlayan süreç, Taksim Dayanışma Platformu tarafından anında sosyal medyaya taşındı. Platform üyelerinin sosyal medyada attığı bu ilk taş, denize atılan bir taş gibi etrafında halkalar oluşturdu, o halkalar gittikçe büyüdü. Yaşanan dijital kaosu devlet iyi yönetemedi. Apolitik olduğu için eleştirilen gençlerin aslında apolitik olmadığı, dünyayı radyo ve televizyonlardan değil, mobil cihazlar üzerinden takip ettiği görüldü” (Banko ve Babaoğlu, 2013:13).

Sosyal medyanın siyasi otorite tarafından iyi yönetilmesi gerekliliğini de gözler önüne seren Gezi sürecinde, sosyal medyanın sağladığı dokümanlar sayesinde yaşanan olaylar tüm dünyaya servis edilmiş ve uluslararası medyada bu haber ve görseller paylaşılmıştır. Örneğin gezi parkı eylemlerinin simgesi haline gelen ‘Duran Adam’, dış basında geniş yer tutmuş, Duran Adam’ın sessiz protestosu, Türkiye’nin pasif direnişi olarak nitelendirilmiştir.

Bugün de durum farklı değildir, artık sosyal medya geleneksel medyanın da dikkatini çekerek sosyal medyanın verilerini kullanmaktadır. Gazeteciler, artık gündem toplantıları öncesinde Twitter’da nelerin konuşulduğuna göz atmaktadırlar. Sosyal medyada tartışılan mevzular, gazetelerin ve haber bültenlerinin de gündemine girmektedir.

Sonuç

Dünya, son çeyrek asırdır artan bir şekilde yeni iletişim araçları ve teknolojileri hakkında konuşmakta ve onlar üzerine araştırmalar geliştirmektedir. Özellikle sosyal medya, araştırılması ve üzerinde durulması gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir. Şüphesiz 21. Yüzyıl, yeni sosyal hareketlerin yoğun olarak görüleceği bir çağ olacaktır ve sosyal medya ile yeni sosyal hareketler üzerine birçok teorik ve uygulamaya dayalı çalışmalar gerçekleştirilecektir.

Teknolojinin, sürekli artarak günlük yaşamın içerisinde daha görünür hale gelmesiyle yeni bir kültür yaratılmış, bu durum toplum içerisinde daha fazla bireyin etkileşimini gerekli kılmıştır. Son zamanlarda, internetin toplumsal hareketler tarafından kullanımıyla ilgili iki farklı yaklaşım ön plana çıkmaktadır. İnternet ekseninde gelişim gösteren yeni iletişim teknolojilerinin ekonomik, sosyal ve kültürel dünyada devrim niteliğinde değişimlere sebep olduğunu öne süren yaklaşımın karşısında; internetin, neo-liberal politikaların yeni bir sömürü aracı olduğunu, iktidar odakları tarafından kontrol amaçlı kullanıldığını ileri süren yaklaşım dikkat çekmektedir.

Bu iki yaklaşımın da kabul ettiği nokta; sosyal medyanın sahip olduğu gücün, konu sınırlaması olmaksızın herhangi bir konuda dile getirilen bir tepkinin, birçok kişiye ve kitleye ulaşılarak ortak bir tepkiye dönüşmesi açısından önemli olduğudur.

“Yeni toplumsal hareketler siyasal eylemlerle devletin gücünü elde etmeye çalışmak yerine hâkim kültürel kodlar karşısında yeni yaşam tarzları, yeni bir dil ve gerçeğin yeni tanımlarını, kısacası mevcut sistemin empoze ettiği anlamlardan farklı anlamlar üretir ve farklılıklarıyla mevcut sisteme dâhil olmaya çalışırlar”
(Melucci, 1985, akt. Özen, 2015: 15).

Günümüzün alternatif medyası sosyal medyanın hızlı bir biçimde aynı meydanlarda toplanılmasına imkân sunabilme özelliği de bireyler ve gruplar tarafından güçlü bir örgütlenme aracı olarak kullanılmaya devam edileceğinin açık bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Banko, M., Babaoğlu, A.R. (2013). *Gezi Parkı Sürecine Dijital Vatandaşın Etkisi* (e-kitap). Erişim: <http://www.geziparkikitabi.com/ekitap/GeziParkiKitabi.pdf>
- Çaycı, B., Karagülle, A. (2014). “Mobil İletişim Teknolojileriyle Değişen Örgütlenme Biçimleri: Ağlarda Örgütlenen Toplumsal Hareketler”. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 36 (6261 – 6380).
- Çoban, B. (2009). “Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya” Erişim:http://www.academia.edu/920736/Toplumsal_Hareketler_ve_Radikal_Medya
- Demiroğlu, E. (2014). “Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması”. *Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1. (133-144).
- Ertem, C., Uçkan, Ö. (2011). “Wikileaks Yeni Dünya Düzenine Hoş Geldiniz”. *Etkileşim Yayınları*, İstanbul.
- Hürriyet Gündem “Duran Adam dış basında” <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/duran-adam-dis-basinda-23545761> Erişim Tarihi: 20.06.2013
- Kırık, A. , Özcan A. (2014). “Bir Dijital Aktivizm Örneği Olarak Akıllı Ağ Çeteleri (SmartMobs)”. *Online Academic Journal of Information Technology*, Cilt 5, Sayı 14 (62-78).
- Melucci A (1985). “The Symbolic Challenge of Contemporary Movements. *Social Research*”. 52(4), (789-816)
- Özen, H. (2015). “Meydan Hareketleri ve ‘Eski’ ve ‘Yeni’ Toplumsal Hareketler”. *Mülkiye Dergisi*, Cilt 2, Sayı 39 (11-40).
- Somma, N. M. (2012). *The Chilean student movement of 2011-2012: Challenging the marketization of education. Interface: a journal for and about social movements*.
- Ünlü Gök, S. (2014). “Politikayı Deneyimleyen Bir Toplumsal Hareket Olarak Gezi Direnişi”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1(75-92).
- Türkoğlu, T. (2010). *Dijital Kültür*, Beyaz Yayınları, İstanbul.